

interests of the population and their satisfaction within the law; compliance with the rule of law principle by the officials and the units of the National Guard of Ukraine, the performance of anti-corruption legislation by them, etc. It has been emphasized that the subjects of public control should not interfere in the sphere of military service and military formations.

On the basis of the analysis of the content of the forms of public control over the activities of the National Guard of Ukraine the author has established that the mechanism of such a control is not ideal. The author has grounded the implementation of new forms of control and offered the author's version of the new legal norms of the Law of Ukraine "On the National Guard of Ukraine" concerning the aspect of reporting by the command on the activities of the departments and public involvement to handle complaints for the actions or omission of the personnel of the National Guard.

Key words: *military formations, public control, public organizations, mass media, the National Guard of Ukraine, forms of public control.*

УДК 342.92

В. В. Решота

ПОНЯТТЯ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У статті досліджено поняття та ознаки судового правозастосування джерел адміністративного права. Визначено особливу роль суду та проблемні аспекти застосування джерел адміністративного права при розгляді та вирішенні судових справ.

Ключові слова: *джерело адміністративного права, застосування права, судове правозастосування, адміністративне право, публічна адміністрація.*

Постановка проблеми. Правозастосування або застосування права є однією з форм [1, с. 167], опосередкованим способом [2, с. 414], організаційною передумовою [3, с. 142-143] реалізації права в діяльності відповідних суб'єктів права. Застосування адміністративного права є важливою діяльністю спеціальних, уповноважених на те суб'єктів, наділених необхідними повноваженнями. Саме ці суб'єкти можуть застосовувати право для вирішення конкретних справ на основі джерел права, що має результатом видання правозастосовного акта або акта застосування права. Потрібно зазначити, що така діяльність є лише прерогативою спеціальних уповноважених суб'єктів публічного права. Натомість фізичні та юридичні особи приватного права такої можливості не мають, адже вони не можуть видавати обов'язкові для виконання індивідуальні акти, що забезпечуються засобами державного примусу. Серед суб'єктів, уповноважених на видання актів застосування права, значну роль відіграють суди. Саме в процесі розгляду та вирішення справ для прийняття відповідного судового рішення виникає потреба застосовувати різноманітні джерела права, визначати їх співвідношення, оцінювати їх роль у врегулюванні відповідних суспільних відносин. При застосуванні норм судами може виникати чимало складних ситуацій щодо необхідності обрання правильного джерела права, виявляються прогалини та недоліки права, правові колізії. Органи публічної

адміністрації, здійснюючи правозастосовну діяльність, здебільшого керуються відповідними нормативними актами, що визначають їх повноваження у певній сфері. Зазвичай такі суб'єкти не стикаються з потребою застосовувати різноманітні джерела права. Ці органи у своїй діяльності керуються передусім принципом законності. Натомість суд використовує набагато ширший інструментарій для вирішення та розгляду судових справ. Він застосовує не лише акти законодавства, але й рішення Конституційного Суду України, правові висновки, що наведені у висновках Верховного суду України, практику Європейського суду з прав людини тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом питання правозастосування досліджувалися ще в працях дореволюційних правників Є. В. Васьковського, В. М. Гессена, А. Г. Гойхбарга, М. А. Гредескула, М. М. Коркунова, Л. Й. Петражицького, Є. М. Трубецького, В. М. Хвостова, Г. Ф. Шершеневича та ін. Водночас слід назвати дослідників, які розвинули в працях питання особливостей правозастосування: С. С. Алексєєв, С. М. Братусь, Н. В. Вітрук, М. Н. Вопленко, В. М. Горшеньов, І. Я. Дюрягін, В. В. Єршов, В. В. Лазарєв, О. І. Матузов, П. О. Недбайло, В. С. Нерсисянц, Н. Я. Соколов, Л. С. Явич та ін. Серед сучасних вітчизняних дослідників треба виділити праці О. В. Зайчука, М. Д. Гнатюк, І. Л. Невзорова, О. В. Немировської, Н. М. Оніщенко, В. П. Плавича, І. М. Погрібною, М. Б. Рісного, В. О. Сердюк, О. Ф. Скакун, В. Я. Тація та ін. Окремі питання правозастосування в судовому адміністративному процесі були розглянуті в працях В. Б. Авер'янова, І. Л. Бородіна, В. К. Гіжевського, О. М. Пасенюка, В. Г. Перепелюка, А. О. Селіванова, В. С. Стефанюка та інших.

Слід також вказати дисертаційні дослідження із зазначеної проблематики. Так, Є. Г. Бобрєшов захистив кандидатську дисертацію «Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії та практики» [4] зі спеціальності 12.00.01, а К. О. Клименко дисертаційне дослідження «Правозастосування в судовому адміністративному процесі України» [5] за спеціальністю 12.00.07. Попри це ці дослідження стосуються саме правозастосовної діяльності, а питання проблематики застосування джерел права в такій діяльності комплексно не досліджувались.

Формування цілей. Відтак це зумовило актуальність обраної теми дослідження, що має на меті проаналізувати проблеми, з якими стикаються суди при застосуванні джерел адміністративного права, визначивши поняття та сутність судового правозастосування джерел адміністративного права.

Виклад основного матеріалу. Застосування судами джерел права відображає важливу роль і завдання судової гілки державної влади, що полягає в застосуванні ними джерел права при вирішенні конкретної судової справи. Застосування джерел права судами визначається ще як судове правозастосування.

Є. Г. Бобрєшов запропонував власне визначення поняття «судове правозастосування» – «особливий різновид правозастосування, що полягає у відправленні правосуддя, яке здійснюється національною системою судів для розгляду, вирішення та врегулювання будь-яких суспільних конфліктів, що належать до їх компетенції, у встановлених законом процедурно-

процесуальному порядку та формі» [4, с. 14]. Проте це визначення дуже подібне із поняттям «правосуддя», що міститься в шеститомній «Юридичній енциклопедії», де під правосуддям розуміють «правозастосовну діяльність суду з розгляду і вирішення у встановленому законом процесуальному порядку віднесених до його компетенції цивільних, господарських, кримінальних і адміністративних справ для охорони прав та свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави» [6, с. 51]. На нашу думку, питання є дискусійним, оскільки поняття може позначатись і терміном «судочинство», адже правосуддя вважаємо за потрібне розглядати як остаточну мету органів судової влади, які повинні встановити істину в справі, прийняти обґрунтоване й неупереджене рішення, справедливо вирішити спір, захистити права, свободи та законні інтереси людини. Отже, вважаємо за доцільне розмежовувати поняття «судочинство» і «правосуддя», хоча ідеальною ситуацією буде, коли вони поєднуються – вирішення судової справи у формі судочинства, у результаті чого досягатимуться справедливість, реалізація правосуддя [7, с. 121-122]. Проте це питання має бути предметом окремого дослідження. Попри це вважаємо, що правозастосування лише окрема діяльність при здійсненні судочинства, що має на меті обґрунтовано із посиланням на відповідні джерела права вирішити конкретну судову справу.

Цікавою є позиція К. О. Клименка, який запропонував визначення адміністративного правозастосування як «форми державно-владної, юридично значимої діяльності спеціально уповноважених органів, у процесі якої здійснюється індивідуально-правове регулювання адміністративних відносин у вигляді винесення індивідуально-конкретизованих, обов'язкових до виконання приписів на підставі норм адміністративного права» [5, с. 3].

Для кращого розуміння й повноти дослідження вважаємо за потрібне запропонувати власне визначення таких термінів, установивши їх співвідношення: «судове правозастосування», «судове адміністративне правозастосування», «джерела адміністративного права в судовому правозастосуванні» та «судове правозастосування джерел адміністративного права».

Судове правозастосування розуміємо як діяльність суду щодо вирішення конкретних судових справ на підставі нормативних приписів, які містяться в джерелах права, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення. До того ж, якщо буде йтися про *судове адміністративне правозастосування*, то маємо розглядати таку діяльність судів щодо вирішення конкретної адміністративної справи або справи про адміністративне правопорушення у сфері адміністративно-правових відносин.

Судове правозастосування джерел адміністративного права полягає в діяльності суду щодо вирішення конкретної справи на підставі нормативних приписів, які містяться в джерелах адміністративного права, що має результатом ухвалення правозастосовного акта у вигляді судового рішення (постанови чи ухвали).

Джерела адміністративного права в судовому правозастосуванні – це сукупність загальнообов'язкових нормативно-правових приписів, що містяться в письмовому акті компетентного суб'єкта чи декількох суб'єктів, які використовує суд при розгляді та вирішенні конкретної справи й ухваленні відповідного судового рішення.

Наукова та навчальна література як з теорії права, так і адміністративного права питання застосування права визначає насамперед через застосування правових норм. У відповідних працях є окремі розділи, присвячені застосуванню саме норм права [2, с. 414-424; 3, с. 142-151; 8, с. 295-303]. Л. А. Луць уживає термін «застосування нормативно-правових приписів» [9, с. 283], що на нашу думку, ширше та більш правильно вказує, що суб'єкт застосування передусім використовує приписи джерел права, у яких знаходять свою зовнішню об'єктивацію правові норми, а не власне ці норми. В академічних підручниках з адміністративного права йдеться про застосування адміністративно-правових норм [1, с. 170-179; 10, с. 39-40].

Проте загальноживаним є термін «застосування правових норм». Натомість у цьому випадку ми звужуємо можливості суб'єктів застосування права лише юридичними нормами. Це дещо нагадує ситуацію, коли певні дослідники джерелами права вказували форму зовнішнього вираження правових норм, а до їх системи відносили норми моралі, правову доктрину, судову практику, які таких правових норм взагалі не містять.

Правову підставу прийнятого рішення суб'єкт застосування обґрунтовує насамперед посиланням на нормативні акти, інші джерела права, у яких об'єктивуються правові норми. Тобто в правозастосуванні, насамперед судовому, судове рішення приймається не лише на основі джерел права, що об'єктивують правові норми, але й тих джерел, які таких норм права не можуть містити, наприклад, рішення судів, практика Європейського суду з прав людини.

Звернімося до прикладу із судової практики.

Так, Постановою Малинського районного суду Житомирської області від 28 квітня 2014 року в задоволенні позову ОСОБА_3 до Житомирської митниці Міністерства доходів і зборів України про визнання незаконною та скасування постанови в справі про порушення митних правил № 0432/101000001/2011 від 22 липня 2011 року та закриття справи відмовлено за безпідставністю. Не погоджуючись з вищезазначеною постановою, позивач подав апеляційну скаргу, проте ухвалою Житомирського апеляційного адміністративного суду від 27 травня 2014 року знято з апеляційного розгляду апеляційну скаргу ОСОБА_3 та відмовлено у відкритті апеляційного провадження на підставі ч. 2 ст. 171-2 КАС України, згідно з якою рішення місцевого загального суду як адміністративного суду з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає. Проте 07 травня 2015 року до Житомирського апеляційного адміністративного суду знову надійшла заява ОСОБА_3 про перегляд постанови Малинського районного суду Житомирської області від 28 квітня 2014 року, хоча в цьому випадку

заявник покликався вже на рішення Конституційного Суду України від 08 квітня 2015 року в справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 2 ст. 171-2 КАС України, згідно з яким ч. 2 ст. 171-2 КАС України визнано такою, що не відповідає Конституції України (є не конституційною). Як зазначив суд, підставою для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами є, зокрема, встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано. Хоча Конституційний Суд України не має повноважень скасувати дію нормативного акта чи його частини, не має функцій нормотворення, він лише рекомендував законодавцю невідкладно врегулювати питання щодо оскарження судового рішення місцевого загального суду як адміністративного суду цієї категорії справ і визнав положення цитованої вище статті неконституційними [11]. Окрім того, у цій постанові Житомирського апеляційного адміністративного суду є посилання й на рішення ЄСПЛ від 06 вересня 2005 року в справі «Гурепко проти України». Отже, на підставі рішення Конституційного Суду України, рішення ЄСПЛ Житомирський апеляційний адміністративний суд розглянув та вирішив справу за нововиявленими обставинами, у результаті чого рішення суду першої інстанції було скасовано, а права та законні інтереси позивача було захищено. Проте якби суд застосовував лише правову норму, викладену в ч. 2 ст. 171-2 КАС України, було б неможливо захистити права та свободи позивача.

Процес правозастосування складається з певних етапів: встановлення фактичних обставин, що характеризують факт, який потребує юридичної оцінки; правова кваліфікація як оцінка тих фактичних обставин, що мали місце, вибір відповідної норми права, яку слід застосувати, з'ясування суті та змісту норми; прийняття юридично-владного рішення (акта застосування права); виконання цього акта й контроль за цим виконанням [1, с. 172]. Проте процес судового правозастосування має свої відмінності й відтак інші стадії.

Є. Г. Бобрешов виділяє такі етапи судового правозастосовного процесу (на прикладі цивільного, адміністративного та господарського процесу в Україні):

- належне звернення до суду;
- встановлення фактичних обставин у справі;
- вибір й аналіз норм права;
- ухвалення рішення та його документальне оформлення;
- виконання рішення [4, с. 9].

Однією з найважливіших стадій слід виділити вибір й аналіз відповідних нормативно-правових актів чи інших джерел права, на підставі яких буде прийнято відповідне рішення. Результатом судового правозастосування, як уже зазначалось, є судові рішення як акт застосування права. Хоча не всі індивідуальні акти є правозастосувальними. «Серед індивідуальних актів правозастосувальні займають особливе місце: вони встановлюють, змінюють, скасовують права й обов'язки конкретних суб'єктів

у конкретній життєвій ситуації» [12, с. 262]. До ознак судового рішення як акта застосування права слід віднести:

- індивідуальний характер, оскільки ухвалюється за результатом розгляду певної судової справи й адресується конкретним суб'єктам;
- мають певну форму та повинні відповідати встановленими законом процесуальним вимогам до них;
- ухвалюється відповідним компетентним суб'єктом - судом у межах його юрисдикції;
- базується на джерелах права;
- має обов'язковий характер і виконання забезпечується засобами державного примусу;
- можуть бути оскаржені у встановленому законом порядку.

Висновки. Отже, судове правозастосування є особливим різновидом застосування права, що має свої особливості та відмінності. Ця діяльність є надзвичайно важливою, адже саме суд на сьогодні є найдієвішим засобом контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, механізмом захисту суб'єктивних публічних прав і свобод фізичних та юридичних осіб у взаємовідносинах з органами публічної адміністрації. Застосування джерел адміністративного права здійснюється насамперед при розгляді та вирішенні адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення. Результатом такого розгляду є акт застосування права, відповідне судове рішення, яке вирішує конкретний, індивідуальний випадок, життєву ситуацію на підставі застосування відповідних джерел права. Складність у застосуванні саме джерел адміністративного права полягає в тому, що виражається через їх основні ознаки: множинність, ієрархічність джерел права, відсутність загального кодифікаційного акта, новелізація джерел права, що полягає в потребі застосовувати нові джерела права, що визначає необхідність встановлення пріоритету певних джерел права, визначення вищої юридичної сили тощо. Проте ці питання потребують подальших ґрунтовних наукових досліджень.

Використані джерела:

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. / ред. кол. В. Б. Авер'янов (голова) ; у 2 т. – Т. 1. Загальна частина. – К. : Вид-во "Юридична думка", 2004. – 584 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / О. Ф. Скакун ; 2-ге вид. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович ; вид. 9-е, зі змінами. – Львів : Край. – 2007. – 192 с.
4. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Є. Г. Бобрешов ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 18 с.
5. Клименко К. О. Правозастосування в судовому адміністративному процесі України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. О. Клименко ; Нац. ун-т Держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2008. – 20 с.

6. Маляренко В. Т. Правосуддя / В. Т. Маляренко // Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол.: Шемшученко Ю. С. (голова) [та ін.]. – К. : Юридична думка, 2003. – Т. 5. – С. 50–51.
7. Решота В. В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя / В. В. Решота // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2016. – Вип. 62. – Т. 2. – С. 119–127.
8. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручн. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
9. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навч.-метод. посібник (за кредитно-модульною системою) / Л. А. Луць. – К. : Атіка, 2008. – 412 с.
10. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. / Т. О. Коломоєць. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
11. Постанова Житомирського апеляційного адміністративного суду від 04.04.2016. Справа № 2а/0614/8286/11 [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56943238>.
12. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. проф. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2017

Решота В. В. Понятие и общая характеристика судебного правоприменения источников административного права

В статье исследовано понятие и признаки судебного правоприменения источников административного права. Определено особую роль суда и проблемные аспекты в применении источников административного права при рассмотрении и разрешении судебных дел.

Ключевые слова: источник административного права, применение права, судебное правоприменение, административное право, публичная администрация.

Reshota V. Concept and General Characteristics of Judicial Application of Sources of Administrative Law

In the article the concept and characteristics of judicial application of sources of administrative law are investigated. It is defined the special role of the court and problematic aspects in enforcement of sources of administrative law in consideration and resolution of judicial cases. It is differentiated concepts of «judicial application», «judicial application of sources of administrative law» and «sources of administrative law in judicial application».

Judicial enforcement is regarded as court's activities on solving specific cases on the basis of legal provisions, which are contained in the sources of law. The result of this enforcement is a judicial decision. However, judicial administrative application is considered in the article as such an activity on solving specific court case or administrative proceedings on administrative violations in the field of administrative relations. Judicial enforcement of sources of administrative law, in its turn, is the operation of the court on the resolution of a particular case on the basis of legal provisions contained in the sources of administrative law, which leads to the adoption of the law enforcement act as a judicial decision (ruling or decision). In general source of administrative law in judicial application is a set of general mandatory legal and

regulatory provisions, contained in a written act of the competent entity or several entities used by the court as a result of considering and deciding a particular case and making a judicial decision.

Main stages of law enforcement process are analyzed. Court's decision is regarded as one of the form of application of law. It is pointed out that the difficulty in applying sources of administrative law is caused by their main features, namely their multiplicity, hierarchy of sources of law, absence of general codified act, many laws are outdated.

Key words: *source of administrative law, the application of law, court of law, administrative law, public administration.*